
GEZINSVERZORGSTER: EEN NIEUW BEROEP - EEN MOOI BEROEP

A.A. Tuinstra

"'Een nieuw beroep - een mooi beroep.'
Het is nog steeds moeilijk vrouwen te vinden, die de taak van gezinsverzorgster op zich willen nemen. Zal het werk van de gezinszorg slagen, dan zullen tal van vrouwen oog moeten krijgen voor het feit, dat er een nieuw beroep in de maatschappij is gekomen. Velen staan nog onwennig tegenover dit nieuwe beroep van gezinsverzorgster. 'Wat is dat nieuwe beroep dan eigenlijk?' Kortweg gezegd: 'Het is een vrouw, die de moeder, de huisvrouw, tijdelijk vervangt'."(1)

Met deze woorden probeerde een Groninger opleidingsinternaat voor gezinsverzorgsters in een jaarverslag van 1953 belangstelling te wekken voor het beroep van gezinsverzorgster. De gezinszorg had zich na 1945 in korte tijd sterk ontwikkeld en daarmee vond er een professionalisering van dit beroep plaats. De nieuwe beroepskrachten die werkzaam waren bij instellingen voor gezinsverzorging waren allemaal vrouwen. De instellingen waren onderdeel van het netwerk van gesubsidieerde en professionele instellingen voor sociale zorg dat na de Tweede Wereldoorlog werd opgebouwd. Daarnaast werd een systeem voor financiële zekerheid in geval van ziekte, ouderdom of werkloosheid ontwikkeld. De verzorgingsstaat in Nederland kreeg gestalte.

Sinds een aantal jaren wordt aandacht besteed aan de betekenis van de verzorgingsstaat voor het leven van gezinnen en voor het leven van vrouwen. Ik denk hierbij bijvoorbeeld aan de studie van Verplanke en Dercksen.(2) Deze studie wijst erop hoe sterk de bemoeienis van de staat met het leven van gezinnen en van vrouwen is gegroeid. In hun artikel beschrijven zij onder andere hoe gezinsverzorgsters geacht werden beschaving en zorg in de zogenaamde 'onmaatschappelijke

gezinnen' in de gezinsoorden te brengen. Naast deze beschavende werking bood de gezinsverzorging de gezinnen die hulp kregen, en dit waren niet alleen de 'onmaatschappelijke gezinnen', en de huisvrouwen binnen deze gezinnen nieuwe mogelijkheden. De hulp van een gezinsverzorgster kon voor de huisvrouw een tijdelijke vermindering van de werkdruk betekenen. Ze kreeg de mogelijkheid om er eens uit te gaan, of om bijvoorbeeld een aantal weken in het vakantieoord De Berkenhof te verblijven. (3) (Elders in dit nummer worden de ervaringen van huisvrouwen met De Berkenhof beschreven.)

In dit artikel zal ik niet nader ingaan op de beschavende werking van de gezinsverzorging op gezinnen waar gezinsverzorgsters werkten, maar wil ik de aandacht vestigen op de vrouwen die het beroep van gezinsverzorgster uitoefenden in de periode 1945-1965. Allereerst zal ik ingaan op de vraag hoe er over deze vrouwen werd gedacht en geschreven. In 1948 verscheen er een brochure over de gezinsverzorging die de titel **Het jongste beroep in Nederland** droeg en waarin op 'populaire wijze' aandacht werd besteed aan deze professie. (4) Maar waarom kozen vrouwen voor dit beroep? En wat hield hun beroep in de praktijk in? Wat betekende de professionalisering van dit beroep voor hen? Ook deze vragen zullen in dit artikel behandeld worden.

Ik heb, naast secundaire literatuur en gedrukte bronnen, gebruik gemaakt van archiefmateriaal van een gereformeerde instelling voor gezinsverzorging in Groningen, van jaarverslagen van een opleiding voor gezinsverzorgsters in Groningen en van interviews met enkele gezinsverzorgsters. (5)

Ontwikkeling van de gezinsverzorging na 1945

Al voor de Tweede Wereldoorlog werd van verschillende kanten door particuliere en kerkelijke vrijwilligers hulp verleend aan gezinnen waarvan de huisvrouw ziek was of waar 'slechte leefomstandigheden' werden aangetroffen. Na 1945 heerste er grote bezorgdheid over de situatie waarin 'het gezin' was komen te verkeren. Men schreef de ontwrichting van het gezin grotendeels toe aan de oorlogsellende, de crisistijd daarvoor en de 'demoralisering' daarna. In de naoorlogse politiek van Nederland werd voor een gezonde opbouw van de samenleving door vrijwel alle politieke partijen veel waarde gehecht aan 'het gezin'. Er werd een gezinspolitiek gevoerd die gericht was op handhaving van de traditionele gezagsverhoudingen binnen het gezin. De Stichting Nederland Volksherstel speelde een belangrijke rol bij de ontwikkeling van de gezinsverzorging in de eerste jaren na 1945. Door onder meer het voeren van een landelijke actie onder het motto 'Gezinsherstel brengt Volksherstel', zette de Stichting zich intensief in voor de gezinsverzorging. In juni 1946 verscheen een belang-

rijk rapport van een mede door het Ministerie van Sociale Zaken ingestelde commissie, waarin een beleid ten aanzien van de hulpverlening op het gebied van de gezinsverzorging werd uitgestippeld. Kort en bondig werd hierin het belang van de gezinsverzorging geformuleerd: "Het herstel van ons volk, dat immers afhankelijk is van het herstel van het gezin, is ermede gemoeid." Daarnaast besteedde het rapport veel aandacht aan de noodzaak van beroepsvorming van de gezinsverzorgster. Het beroep diende niet dezelfde inhoud te krijgen als het beroep van dienstbode; het moest een 'eigen karakter' hebben. (6)

Gezinsverzorgsters waren in dienst van instellingen, die zuilsgewijs waren opgericht. In een korte periode groeide het aantal instellingen sterk. Cijfers tonen deze groei aan. (7) Financieel waren de instellingen aangewezen op subsidies van de overheid, op eigen geldmiddelen en op de retributie van gezinnen waaraan hulp was verleend. De retributie was afhankelijk van het inkomen van het gezin. Had het gezin geen vast inkomen, of was dit ontoereikend, dan konden de kosten van een gezinsverzorgster geheel of gedeeltelijk door de Gemeentelijke Sociale Dienst worden betaald. Een aantal bedrijven, waaronder de PTT, de NS en Niemeijer, sloten een overeenkomst met een landelijke organisatie voor gezinsverzorging waarbij zij óf een deel van de retributie betaalden, óf een vast bedrag per jaar betaalden voor de hulp van gezinsverzorgsters in de gezinnen van hun werknemers.

In korte tijd ontstonden er na 1945 een groot aantal opleidingen voor gezinsverzorgsters, die zuilsgewijs waren opgezet. (8) Gezien de zware taak die de gezinsverzorgsters te wachten stond moesten zij zich terdege voorbereiden. Men probeerde het beroep status te geven door een diploma aan de opleiding te verbinden en door de gezinsverzorgsters tot het dragen van een uniform en een insigne te verplichten. Daarnaast werden werktijden en salaria vastgesteld. Men probeerde zoveel mogelijk uniformiteit te krijgen tussen de verschillende opleidingen en instellingen. Er werden zuilsgewijs organisaties op plaatselijk, regionaal en landelijk niveau opgericht en er kwam een overkoepelend orgaan voor alle landelijke organisaties: De Centrale Raad voor Gezinsverzorging. Binnen de gezinsverzorging ontstond in de loop der jaren een verdere differentiëring van beroepen: de 'gewone' gezinsverzorgster, de gezinshelpster, de gespecialiseerde gezinsverzorgster en de bejaardenhelpster.

In de periode 1945-1965 verschenen vanuit verschillende commissies en organisaties talloze rapporten en brochures waarin geschreven werd over de taak en de benodigde kwaliteiten van een gezinsverzorgster. Een gezinsverzorgster werd geacht de verzorging van die gezinnen op zich te nemen waarvan de huisvrouw tijdelijk niet in staat was die te verrichten. De huisvrouw moest om redenen van ziekte of afwezigheid

vervangen worden of omdat zij tekort schoot door 'onvoldoende scholing of geestelijke vermogens'. In dit laatste geval diende de gezinsverzorgster de huisvrouw naast hulp te bieden ook 'voor te lichten' en kennis bij te brengen. De taak van een gezinsverzorgster was volgens de meeste organisaties drieledig. Naast het bijhouden van het huishouden moest zij ook zorg dragen voor de opvoeding van de kinderen en verzorging van de andere gezinsleden en tenslotte behoorde zij een goed en gezond leefmilieu te bevorderen.

Huishoudelijke kwaliteiten waren voor een aanstaande gezinsverzorgster erg belangrijk, maar persoonlijke kwaliteiten waren van even groot belang. Van een gezinsverzorgster werd "een behoorlijk ontwikkelde persoonlijkheid, mensenkennis, tact en soepelheid, een wil tot dienende liefde" gevraagd.(9) Deze persoonlijke kwaliteiten werden dikwijls benadrukt met de bedoeling de gezinsverzorgster duidelijk van de dienstbode of de hulp in de huishouding te onderscheiden:

"(...)het type 'dienstbode' is niet geschikt voor dit werk. Het huishoudelijke gedeelte gaat haar goed af; doch juist het klare, heldere inzicht in de gezinsomstandigheden en het noodzakelijke overzicht verwerven zij bezwaarlijk(...)."(10)

De opleiding

"Een doeltreffende opleiding van gezinsverzorgsters is noodzakelijk omdat het beroep op een behoorlijk peil dient te worden gebracht."(11) Aldus werd in het rapport van 1946 de noodzaak van een opleiding onder woorden gebracht. De meeste opleidingen duurden anderhalf jaar. Het eerste half jaar bestond uit theorie. De leerlingen brachten deze periode in een internaat door. Het daaropvolgende jaar bestond uit praktijk. Werd het werk van de leerlinge in deze periode voldoende beoordeeld dan ontving ze een praktijkaantekening waarna ze volledig gediplomeerd gezinsverzorgster was. De minimum leeftijd was bij alle opleidingen negentien jaar. Als vooropleiding werd een diploma hulp in de huishouding, vormingsklas, primaire opleiding of huishoudschool gevraagd.

Tijdens de opleiding werd veel aandacht besteed aan beroepsvorming. Daartoe werd het leven in internaatsverband zeer belangrijk geacht. Internaten werden gezien als belangrijke 'leef- en werkgemeenschappen' waar de 'persoonlijke vorming' van de leerlinge gestalte moest krijgen. Een directrice van een rooms-katholieke opleiding verwoordde in 1947 de waarde van het internaat aldus: "Hierdoor wordt het gemakkelijker om de meisjes in een bepaalde richting te sturen en aan haar vorming te werken."(12) Ook in het **Handboek voor de Gezinsverzorging**, dat in 1958 in de tweede druk verscheen,

werd het belang van het internaat benadrukt:

"In het voortdurend samenzijn met de mede-leerlingen heeft ze de gelegenheid te oefenen in het samen leven en werken, in het gezamenlijk tot stand brengen van een goede sfeer en huiselijke gezelligheid. Daar verwerft ze de juiste houding tegenover de neigingen en nukken van anderen en leert ze de ander te aanvaarden zoals hij is (...) Daarmee wordt het internaat de beste voorbereiding voor het beroep."(13)

Het gebouw waar het internaat gevestigd was moest rustig liggen, voldoende ruimten bevatten en de inrichting behoorde 'stijlvol en eenvoudig' te zijn, zodat de leerlingen 'smaak' bijgebracht kon worden. De staf, meestal een directrice, een praktijkbegeleidster en een hoofd van de huishouding, woonde ook in het internaat. Dit werd een voorwaarde geacht om de 'persoonlijkheidsvorming' van de leerlingen gestalte te geven.(14) De sfeer in het internaat werd van belang geacht voor de latere beroepspraktijk. Een gezinsverzorgster beaamde dat de sfeer in het internaat 'goed' te noemen was. Ze vertelde: "Het was meestal gezellig. We hielpen mekaar allemaal en daardoor lukte veel. Je leerde van alles maar als het niet uit je zelf kwam, kon je het vak nooit echt goed leren."

Ook in het vakkenpakket kwam de vorming van de leerling-gezinsverzorgster tot uiting. Huishoudelijke kennis was het belangrijkste maar de leerlingen kregen ook vakken als 'geestelijke vorming', 'staatsburgerlijke vorming', 'culturele en lichamelijke vorming' en 'specifieke beroepsvorming'.(15) Onderwerpen die bij dit laatste vak ter sprake konden komen waren bijvoorbeeld: 'de gezinsverzorgster en haar uiterlijk (doelmatige kleding)', 'de houding ten opzichte van de verschillende personen binnen het gezin' en 'het beroepsgeheim'.(16) Telkens werd de leerlinge er op gewezen dat de gezinsverzorgster geen bemoeizucht ten toon mocht spreiden of afbreuk mocht doen aan de verantwoordelijkheid van de ouders.

Tijdens de internaatsperiode volgden de leerlingen een strakke dag- en weekindeling en hadden weinig vrije tijd. Er mocht in het internaat niet gerookt worden en in de beginjaren was herenbezoek niet toegestaan.(17) De meisjes sliepen gezamenlijk op één of meerdere zalen.

"Overdag moesten we alles zelf doen. We hadden corvee-beurten. Om de beurt moesten twee meisjes eerder uit bed. Thee zetten, tafel dekken. Overdag hadden we les, maar we moesten ook de slaapzalen en de w.c.'s schoonhouden en in de tuin werken. 's Avonds hadden we ook vaak les of we gingen volksdansen of er kwam een spreker. Soms kwam er een

film. Tijdens het weekend hadden we geen vrij, dan moesten we ook vaak lessen volgen. Slechts één keer in de zoveel weken hadden we een weekend vrij."

Een 'nieuw' en 'mooi' beroep

De praktijk wees uit dat het aantal leerlingen dat door de opleidingen werd geleverd, niet voldoende was om alle vacatures te vullen. Door artikelen in kerkbodes, brochures en informatie op huishoudscholen probeerde men jonge, ongehuwde meisjes te werven voor het beroep van gezinsverzorgster. Vooral in de eerste jaren na 1945 moest het publiek er op geattendeerd worden dat een gezinsverzorgster geen dienstbode was. Om dit te illustreren werden allerlei beroepsaspecten van de gezinsverzorging die in vergelijking met het oude beroep van dienstbode nieuw waren, naar voren gehaald.

In het algemeen werd gesteld dat er 'meer' werd verwacht van een gezinsverzorgster dan van een dienstbode. Het werk gaf ook meer 'afwisseling' en het was 'verantwoordelijk werk'.(18) Nieuw was het feit dat een gezinsverzorgster, anders dan een dienstbode, in dienst was van een instelling en niet van het gezin waar ze werkte. Hierdoor stond ze niet onder, maar naast de huisvrouw en gaf het haar de mogelijkheid tot zelfstandig werken. Vanuit de opleiding werd er in dit verband vaak op gehamerd dat gediplomeerde gezinsverzorgsters zich in het gezin 'juffrouw' moesten laten noemen om zo de 'afstand te bewaren'.(19) Nieuw was ook de negenurige werkdag, de vrije zaterdagmiddag en zondag, een redelijk salaris en een uniform. In een brochure van de Katholieke Gezinszorg werd tevens gewezen op de 'nieuwe wereld' die voor een meisje open ging als zij voor het beroep van gezinsverzorgster koos: "(...)een nieuwe wereld die haar zelfstandig en vrij en onafhankelijk maakt(...)." (20)

Het 'nieuwe' beroep was ook een 'mooi' beroep. Bij dit aspect werd voornamelijk gewezen op het feit dat het beroep voor de gezinsverzorgster een 'mooie' voorbereiding was op het huwelijk. In een brochure uit 1947 werd dit wel zeer kernachtig uitgedrukt: "(...)namelijk het meisje terugbrengen waar het eigenlijk thuishoort: in het gezin (...) deze taak kan gezien worden als de mooiste en meest alzijdige voorbereiding op een eventueel huwelijk(...)." (21) Door verschillende auteurs werd dit aspect in alle toonaarden benadrukt: "Gezien de toekomstige taak van ieder meisje dat gaat huwen, zou het wenselijk zijn wanneer zij zich enige tijd van haar leven beschikbaar zou stellen voor de gezinnen in nood(...)." (22) Het 'mooie' beroep van gezinsverzorgster werd meermalen vergeleken met het 'moeder-zijn':

"Het is een beroep dat het moederschap het meest nabij komt, dat even totaal alle vrouwelijke eigenschappen activeert, dat alle facetten van de vrouwenziel, van het vrouwelijke karakter en van het vrouwelijk gemoed tot de hoogste waakzaamheid brengt(...)." (23)

Het is opmerkelijk dat de gezinsverzorgsters zelf nauwelijks over deze 'mooie aspecten' van het beroep spraken. Uit de interviews kwam naar voren dat vooral de 'nieuwe' aspecten van het beroep de toekomstige gezinsverzorgsters aanspraken. Het in dienst staan van een instelling bleek vaak de reden te zijn voor de keuze van dit beroep:

"Ik werd gezinsverzorgster om vast werk te hebben en om bij meerdere mensen te werken. Vroeger ben ik in betrekking geweest, maar als je op oudere leeftijd komt... Als hulp in de huishouding had je een baas boven je. Dat is heel anders. Je moest dag en nacht klaar staan. Als gezinsverzorgster werkte je van acht tot vijf en ging je 's avonds naar huis en was je klaar."

Over de opleiding vertelde een gezinsverzorgster: "Ik ben blij dat ik het gedaan heb, want het geeft je een bepaalde ruggesteun." Een uniform werd door de meeste gezinsverzorgsters erg op prijs gesteld: "Ik vind het zelf ook veel netter staan. Het is net of ze anders tegen je aankijken. Vooral in die tijd. Je stond eigenlijk boven het gezin. Je dwong respect af. Je wist wat en dat merkte je. Ik heb ook altijd bewust een afstand geschapen en me altijd 'juffrouw' laten noemen."

'Tussen acht en vijf'

In principe werkte een gezinsverzorgster zes weken bij één gezin. Maar dit was volgens de meeste gezinsverzorgsters veel te kort: "In zes weken bereikte je maar weinig en de volgende gezinsverzorgster die eventueel kwam, kreeg het moeilijk." Een gezinsverzorgster werkte van maandag tot vrijdag van acht tot vijf, zaterdag tot één uur. Zij had recht op drie weken vakantie per jaar.

Een willekeurige werkdag in het gezin waarvan de huisvrouw ziek was, zag er als volgt uit:

"Ik begon om acht uur. De man was vaak al naar zijn werk. Ik ging eerst de kinderen wassen, met ze eten en naar school doen. Daarna deed ik de jongere kinderen. Dan deed ik de slaapkamers en verzorgde de

vrouw en maakte een praatje met haar. Tussen de middag kookte ik warm en bleef ik eten. 's Middags ging ik kasten schoonmaken en stoppen, naaien, de kinderen uit school opvangen en met ze spelen. Ik bleef tot vijf uur. Ik maakte het avondeten klaar maar at niet mee. Verder moest de was gedaan worden en boodschappen worden gedaan."

De meeste vrouwen die gezinsverzorgster werden hadden de huishoudschool als vooropleiding, waren ongehuwd en oefenden hun beroep uit tussen hun twintigste en dertigste jaar. Soms woonden ze nog bij hun ouders thuis, soms woonden ze op een kamer in de stad. Oudere, ongehuwde gezinsverzorgsters hadden een eigen woning: "Dat was ook een verschil met vroeger de hulp in de huishouding. Die had zelf niets, geen eigen woning. Toen ik gezinsverzorgster werd in 1955 kreeg ik spoedig een zogenaamde 'woning voor de werkende vrouw'. "Een huwelijk bleek meestal de reden te zijn om het beroep op te geven. Het verloop onder de gezinsverzorgsters was derhalve vrij groot. (24) Enerzijds werd dit bij de organisaties en bij de docenten van de opleiding betreurd, anderzijds werd geconstateerd dat er hierdoor wel steeds meer huisvrouwen kwamen die gezinsverzorgster waren geweest en zodoende in staat waren een goede, efficiënte huishouding te voeren en ook nog een brede, maatschappelijke belangstelling hadden. (25)

Alle gezinsverzorgsters waarmee ik gesproken heb, oefenden hun beroep met plezier uit, al zaten er ook 'zware kanten' aan.

"Ik heb het altijd graag gedaan. Je gaat met mensen om, je helpt. Maar je moet je ook altijd voor ogen houden dat jij niet belangrijk bent. Het gezin is het belangrijkste. Een huisvrouw is het gezin gewend, heeft er een band mee, maar jij moet alles doen tussen acht en vijf uur."

Zelfstandigheid

'Zelfstandigheid' werd door de gezinsverzorgsters als een aantrekkelijk aspect van het beroep gezien. Door hun beroep waren ze in staat een financieel onafhankelijk leven te leiden. Het betekende tevens dat ze een zelfstandige positie binnen het gezin innamen. Dit betekende volgens de gezinsverzorgsters zelf: "Dat ze in de meeste gezinnen alles aan je over laten. Je moet alles zelf uitzoeken en zelf beginnen." Binnen het gezin kon de gezinsverzorgster soms in overleg met de huisvrouw, haar eigen werkindeling maken. Daarbij hield ze wel steeds voor ogen dat ze moest handelen in de geest van het gezin.

"Je kunt niet zo maar beginnen met 'zo wil ik het en zo zal het'. Het gezin is altijd de baas. Je kijkt eerst de kat uit de boom, wat kan het gezin hebben en wat niet. Dan ga je heel langzaam te werk en probeer je wat te veranderen. 'Zou je dat niet zus doen en dat zo'."

De zelfstandige positie van een gezinsverzorgster hield ook in dat zij, zij het met gegronde redenen, haar taak binnen het gezin kon neerleggen.

"Als mij iets niet aanstond, dan zei ik daar iets van. En als het ècht niet klikte, dan kon je eventueel bij een gezin weggaan en kreeg je een nieuw gezin."

Al had een gezinsverzorgster een zelfstandige positie binnen het gezin, vanuit de instelling werd haar werk wèl besproken en beoordeeld. Hiermee werd de zelfstandigheid van de gezinsverzorgster weer enigszins begrensd. Het contact met de instelling liep via de leidster van de gezinsverzorging. Deze onderhield ook het contact met het gezin en beoordeelde het werk van de gezinsverzorgsters. De wekelijkse werkbesprekingen werden door de meeste gezinsverzorgsters als prettig ervaren. "Met de leidster kon je over je gezin praten, je kon er dingen kwijt die je meegemaakt had en je kon er terecht met eventuele probleempjes." Andere gezinsverzorgsters vonden dit contact echter niet nodig en zagen de leidster zelden: "Ze wist toch wel dat het goed ging."

De gereformeerde instelling voor gezinsverzorging in Groningen had in de periode 1955-1964 bovendien een zogenaamd 'damescomité', bestaande uit vier vrijwilligsters die tevens zitting hadden in het bestuur van de sectie gezinsverzorging. Dit comité hield toezicht op alle gezinsverzorgsters. Het controleerde of gezinsverzorgsters zich aan de werktijden hielden, of zij bij de werkbespreking aanwezig waren, hoe hun houding binnen de groep was en hoe zij hun werk verrichtten. Was men hier niet tevreden over: "Ze is slordig, werkt vluchtig en is onattent", (26) dan ging een van de dames met de betreffende gezinsverzorgster praten. Kwam er geen verandering in haar werk dan werd haar geadviseerd naar een andere betrekking om te zien.

Naast deze controlerende functie had de instelling ook nog een gezelligheidsaspect. Er werden lezingen, maaltijden en feesten georganiseerd voor de gezinsverzorgsters. Het contact dat hierdoor tussen de gezinsverzorgsters ontstond, vonden de meesten erg prettig. "Je had tenminste contact met elkaar, je praatte over het gezin waar je vroeger had gewerkt en je vroeg hoe een ander iets oploste in een bepaalde situatie.

Het was gezellig."

Ik heb geprobeerd duidelijk te maken wat het beroep van gezinsverzorgster in de periode 1945-1965 in de praktijk inhield. Het bleek van belang dat het allemaal vrouwen waren die dit nieuwe beroep uitoefenden. Samen met andere vrouwen die werkzaam waren in de maatschappelijke zorg 'bemanden' zij een deel van de verzorgingsstaat.

De gezinsverzorgster werd gezien als een tijdelijke vervangster van de huisvrouw en moest haar drieledige taak overnemen. Hiermee was zij een bevestiging van de traditionele vrouwenrol. De gezinsverzorgster werd geacht zorg en beschaving te brengen in gezinnen waar ze werkte. Het is ook duidelijk geworden dat de gezinsverzorging een beschavende werking had op vrouwen die voor het beroep van gezinsverzorgster kozen. Zij werden immers grondig opgevoed tot moeders en huisvrouwen in een traditioneel rollenpatroon. De gezinsverzorging had dus een dubbele werking: beschaving van zowel gezinnen waar gezinsverzorgsters werkten als van gezinsverzorgsters zelf. Kennelijk konden de traditionele taken van moeders en huisvrouwen wel in betaald dienstverband verricht worden.

De professionalisering van het beroep - een opleiding, vaste werktijden, een uniform - gaf de gezinsverzorgster zelfvertrouwen en bood haar nieuwe mogelijkheden. Zij was in staat een financieel onafhankelijk leven te leiden en het beroep van gezinsverzorgster vergde in verscheidene opzichten minder persoonlijke aanpassing dan het 'oude' beroep van dienstbode. Ze had een zekere mate van zelfstandigheid tegenover het gezin, een zelfstandigheid die door alle gezinsverzorgsters als prettig werd ervaren. Naast de beschavende werking blijkt de gezinsverzorging tevens nieuwe mogelijkheden te hebben geboden; niet alleen aan huisvrouwen, maar zeker ook aan de vrouwen die voor het beroep van gezinsverzorgster kozen.

Noten

1. Jaarverslag Nederlands Hervormd Opleidingsinternaat voor Gezinszorg, 1953, Gemeentearchief Groningen (GAG), 2.
2. A. Dercksen en L. Verplanke, "Een asociale(n) geschiedenis. Heropvoeding van onmaatschappelijke gezinnen in gezinsoorden. 1942-1960", *Tipje van de sluier* 3 (Amsterdam, 1984) 127-143.
3. Werkverslagen van gezinsverzorgsters, 1954-1959, GAG, Archief van de Stichting Gereformeerde Sociale Zorg (GSZ), 1948-1965, niet geïnventariseerd.
4. **Het jongste beroep in Nederland** (s.l.: uitgave van de Nationale Katholieke Gezinszorg, 1948).

5. De vrouwen die ik geïnterviewd heb, waren in de periode 1955 tot 1985 werkzaam als gezinshulp en gezinsverzorgster in Groningen. Wanneer ik citeer uit de interviews met gezinsverzorgsters wordt bij het citaat geen noot geplaatst met een verwijzing naar het interview.
6. **Rapport uitgebracht door de Commissie tot bestudeering van het vraagstuk der gezinsverzorging benoemd door den Raad van Beheer van den Stichting Nederlands Volksherstel met instemming van den Minister van Sociale Zaken ('s-Gravenhage, 1946) 8,12.**
7. In 1946 waren er 245 instellingen waar 1868 gezinsverzorgsters werkten en werden 19.050 gezinnen geholpen. In 1954 waren er 874 instellingen waar 5529 gezinsverzorgsters werkten en werden 41.699 gezinnen geholpen. Centraal Bureau voor de Statistiek, **Gezinsverzorging in 1946; 1947; 1948; 1949; 1950; 1951; 1952; 1953; 1954; 's-Gravenhage.**
8. In 1952 bestonden er 22 opleidingen voor gezinsverzorgsters; in 1962 waren dat er 24. Uit: M.Zwetsloot, **De gezinsverzorging in de jaren '50.** (candidaats-scriptie Economische en Sociale Geschiedenis, Nijmegen, 1982) 35.
9. **Handboek voor de gezinsverzorging** (Utrecht: uitgave van de Stichting Raad voor Gereformeerde Sociale Arbeid, 1958 (2e druk) 52.
10. R. Berkvens, **Wat is gezinszorg? Waarom gezinszorg? Wie gezinsverzorgster?** (Eindhoven, 1947) 9,10.
11. **Rapport uitgebracht door de Commissie, 8.**
12. Berkvens, **Wat is gezinszorg?, 10.**
13. **Handboek, 74.**
14. A. Wits en G. de Boer, "Het verlenen van bijstand bij moeilijkheden in het gezin" in: A. de Wildt e.a., **Maatschappelijk werk en gezin in Nederland, 1945-1960.** Een onderzoek naar opvattingen en ontwikkelingen binnen het Katholiek Maatschappelijk Werk en het Nederlands Hervormd Diaconaat. (scriptie Nieuwste Geschiedenis, Vrije Universiteit, Amsterdam, 1983) aldaar 493.
15. **Jaarverslagen Nederlands Hervormd Opleidingsinternaat, 1950-1953, 1957, 1960-1965.**
16. Wits, "Het verlenen van bijstand", 494.
17. **Ibidem, 501-502.**
18. Nota door K. Dijkstra (leidster gezinsverzorging), GAG, Archief van de GSZ.
19. Wits, "Het verlenen van bijstand", 534.
20. **Weer zon in huis** (s.l., uitgave van de Nationale Katholieke Gezinszorg, s.a.) 25.
21. Berkvens, **Wat is gezinszorg?, 8, 32.**
22. E.U.C. van Roosmalen, Een fenomenologische analyse van het gezinsverzorgster-zijn. (Werkstuk Hoogveld Instituut, Nijmegen s.a.) 54.
23. **Weer zon in huis, 25.**

24. Staten van gezinsverzorgsters en gezinshelpsters, 1955-1965, GAG, Archief van de GSZ.
25. Wits, 'Het verlenen van bijstand", 543.
26. Notulen van de sectie gezinsverzorging, 1955-1964, GAG, Archief van de GSZ.

de boekhandel voor:

architectuur
kunst
kunstreisgidsen
literatuur
muziek
theater
typografie
studieboeken

ATHENA

ATHENA 's BOEKHANDEL
OUDE KIJK IN 'T JATSTRAAT 42
9712 EL GRONINGEN
TELEFOON 050 - 125593

